

A kézeredetre vonatkozó szakvélemény megalapozatlansága

Tanulmányom első részében igyekeztem megszerezni az összehasonlító kézírásvizsgálat hibaforrásait, buktatóit, illetve az e téren előforduló írásszakértői tévedéseket, amelyek végeredményben a kézeredetre vonatkozó szakvélemény szakmai megalapozatlanságához vezethetnek; a második részben pedig áttekintést adok — az írásszakértői véleményekre figyelemmel — a szakvélemény megalapozatlanságának büntető és polgári eljárásjogi szabályozásáról.

I. A kézeredetre vonatkozó szakvélemény szakmai megalapozatlansága

Az összehasonlító kézírásvizsgálat (röviden: kézírásösszehasonlítás) alapja a kézírás egyéni és viszonylag állandó jellege. A kézírás egyéni jellege azt jelenti, hogy minden írni tudó személynek egyéni és más személynél meg nem ismétlődő kézírása van, vagyis nincs két olyan személy, akinek a kézírása teljesen azonos. A kézírás egyéni jellegében az írómozgás egyéni jellege tükröződik. A kézírás viszonylag állandó jellege pedig azt jelenti, hogy a kézírás sajátosságai huzamos ideig megmaradnak, bár ingadoznak, változhatnak és el is változtathatók.

A kézírásösszehasonlítás főként annak tisztázására szolgál, hogy kinek a kezétől ered, illetve nem ered valamely kézírás (szövegírás, aláírás, számírás), amelynek a kézeredete ismeretlen, kétes vagy vitás. Az ilyen kézírást *kérdéses kézírásnak* nevezzük. A kérdéses kézírás kézeredetének tisztázása sajátosságainak olyan kézírások sajátosságaival való összehasonlítása útján történik, amelyek a kérdéses kézírás készítőjeként szóba jöhető személy(ek)től ered(nek). Ezeket az utóbb említett kézírásokat *írásmintáknak* nevezzük. Az írásmintáknak két fő fajtája van:

- az eredetileg nem összehasonlító kézírásvizsgálat céljára készült, hanem erre a célra utóbb egybegyűjtött spontán írásminták;
- az egyenesen összehasonlító kézírásvizsgálat céljára felvett próbaírások.

Az összehasonlító kézírásvizsgálat során előforduló írásszakértői tévedések — az összehasonlító kézírásvizsgálat fogalmának három fő elemét (a kérdéses kézírást, az írásmintákat és az előbbieket írás-sajátosságainak összehasonlítását) véve alapul — a következő három csoportba oszthatók:

- írásszakértői tévedések a kérdéses kézírás kézeredetének azonosíthatósága kérdésében,
- írásszakértői tévedések az írásminták alkalmassága kérdésében,
- írásszakértői tévedések a kérdéses kézírás és az írásminták írássajátosságainak összehasonlításánál (ide értve az egyezések és az eltérések megállapítását, értékelését és a kézeredetre vonatkozó következtetés levonását).

A. A kérdéses kézírás kézeredetének azonosíthatósága

Ez az átfogó kérdés a következő részletkérdéseket foglalja magában:

1. A kérdéses kézírás grafikai terjedelme eléri-e az ún. grafikai minimumot?
2. Teljesen iskolás jellegű-e a kérdéses kézírás?
3. Iratmásolással készült-e a kérdéses kézírás?
4. Írásutánzással készült-e a kérdéses kézírás?

A grafikai minimum

Nem azonosítható a kérdéses kézírás kézeredete, ha a kérdéses kézírás grafikai terjedelme nem éri el a megalapozott következtetés levonásához elengedhetetlenül szükséges legalacsonyabb mértéket, az ún. grafikai minimumot. Ilyen kérdéses kézírás lehet pl. egyetlen számjegy, vagy egy egészen leegyszerűsített névjel, illetve kézjegy (szignó).

A kérdéses kézírás terjedelme akkor éri el az ún. grafikai minimumot, ha írássajátosságai összességének egyéni és más személynél meg nem ismétlődő jellege van.

A hozzáírásnak, átírásnál pedig a hozzáírt vonás(ok)nak a grafikai terjedelme sok esetben nem éri el az ún. grafikai minimumot. Előfordult, hogy egy francia nyelvű végrendeletben a hamisító a két hagyományosnak juttatott 200.000-200.000 frankot felére csökkentette azzal, hogy a "je lègue à mes neveux a chacun d eux cent mille francs" szövegrészben egy apostrophe-ot (hiányjelet) írt a "deux" szó "d" "e" betűi közé.¹ Egy másik esetben a hamisító az öröklés szempontjából igen fontos iratban szereplő "Dear Mite" megszólítást "Dear Wife"-ra írta át, amit megkönnyített számára, hogy az örökhagyó "M" és "W" betűket igen hasonlóan írta.²

Az iskolás jelleg

Nem azonosítható a kérdéses kézírás kézeredete, ha a kérdéses kézírásnak teljesen iskolás jellege van, vagyis mindenben megfelel valamely iskolai mintának (iskolában tanított típusírásnak), s ettől való eltérések nem fordulnak elő benne. Merőben iskolás jellegű íráshasonlóságoknak nincs

¹ Marc-Aurèle Bischoff: La police scientifique. Paris, 1938. 178. p.

² Adolf Brüning: Kunst im Laboratorium. Kriminalistische Monatshefte, 1937. 154. p.

azonosító értéke és jelentősége. Teljesen iskolás jellegű természetes kézírás a gyakorlatban alig fordul elő. Nem ennyire ritka eset, hogy az író személy valamely iskolai minta követésével igyekszik a természetes kézírását elváltoztatni.

Ha a kérdéses kézírás teljesen iskolás jellegű, az író személy egyedi azonosítása ugyan nem lehetséges, de ilyenkor is megállapítható az író személynek egy bizonyos iskolai mintát követő személyek csoportjába való tartozása, illetve megkülönböztethető az író személy más iskolai mintákat követő személyek csoportjaitól.³ Régebben használatos iskolai minta követése idősebb életkorra, modern iskolai minta követése ellenben fiatalabb életkorra vall.

Az átmásolás

Nem azonosítható a kérdéses kézírás kézeredete, ha a kérdéses kézírás (aláírás) átmásolással készült. Ilyenkor az átmásolás valamelyik módszerének (közvetlen vagy közvetett átrajzolás, előrajzolás és utánhúzás, pantográf használata) alkalmazására utaló ismertető jelek (nyomok, anyagmaradványok vagy grafikai jelenségek) mutatkoznak a kérdéses kézíráson (aláíráson). Átmásolásra utalnak a következő ismertetőjelek:

a) nyomok:

- az írással nem fedett barázdák az írásvonások körül,
- az utánhúzásnak a hátlapon kiemelkedő benyomódási nyomai,
- radirozás esetén a papír tükrének sérülése,
- javítás, retusálás, különösen jól olvasható betűkön,
- jellegzetes elkenődések az írásvonások hegyes szögeinél és a szűk

hurkoknál,

- a keskeny ovális vonalak közti tér kitöltése tintával;

b) anyagmaradványok:

- a használt másolópapír festőanyagának visszamaradt szénrészecskéi,
- visszamaradt grafit,
- parányi üvegszemcsék,
- kétféle festőanyag felhasználása,

c) grafikai jelenségek:

- hullámos és egyenetlen vonások,
- gyakori tollfelemelések,
- helytelenül felülfekvő vonások,
- a ceruzavonások drótszerűsége, a tintavonások szürke és élettelen

volta,

- lassan és különösen fölfelé bizonytalanul húzott vonások,
- a betűképzés módjának elhanyagolása,
- a vonásokban való tintaeloszlás elhanyagolása,
- írásfedés,
- az aláírás túl kicsiny vagy túl nagy mérete az okirathoz, annak szövegéhez, az aláírás számára rendelkezésre álló helyhez képest,

³ James W.P. Conway: Evidential Documents. Springfield, Illinois, USA. 1959. 38. p.

- a tompa vonalkezdések és végződések,
- a hajszálvonalak hiánya,
- viszonylag egyenletes írásnyomás alkalmazása.

A felsorolt ismertetőjelek azonban nemcsak átmásolás esetében, hanem kivételesen egyéb esetekben is előfordulhatnak.

Az átmásolás olyan íráshamisítás, amelynél a hamisító mechanikai vagy technikai eszközökkel úgy törekszik utánozni valamely eredeti kézírást, hogy az utáncat tökéletesen fedje az eredetit. A tökéletes írásfedés folytán teljesen hiányoznak az utánczából a hamisítóra jellemző írássajátosságok, s ezért a hamisító kiléte összehasonlító kézírásvizsgálat útján nem állapítható meg.

Előfordulhat, hogy valaki maga viszi át mechanikai vagy technikai eszközökkel a saját aláírását, anélkül, hogy ezt az illetőre rá lehetne bizonyítani (mechanikai autoforgerie).⁴

Az írásutánczás

Csak ritkán azonosítható egyértelműen a kérdéses kézírás kézeredete, ha a kérdéses kézírás (aláírás) szabadkézi írásutánczással készült. Végrendeletet kivéve szövegírás utánczása alig, aláírás utánczása ellenben viszonylag gyakran fordul elő.

A szabadkézi írásutánczás lehet lassú (szolgai) vagy gyors. Ezek a rájuk jellemző grafikai jelenségek alapján felismerhetők és megkülönböztethetők.

a) A szabadkézi utánczás általános ismertetőjelei:

- lassú (szolgai) utánczásnál ellentmondás van a forma és a mozgás között – a gyors mozgást igénylő formát lassú mozgás hozza létre;
- gyors utánczásnál egyezések vannak a szembeűnő részleteknél, eltérések ellenben az aprólékos, finom, intim, mellékes részleteknél.

b) A szabadkézi utánczás különös ismertetőjelei:

- aritmikus, az írásmintáktól rendszeresen eltérő nyomáseloszlás,
 - a nyomások minősége tekintetében jelentkező zavarok, reszketések,
 - elleplezett megállások és toldások,
 - durvább formakiigazítások és az írómozgás folyamatának nyilvánvalóan pólólag eszközölt megszakításai,
 - következtelenségek az írómozgás kifejtésénél;
- begyakorolt folyamatosabb szabadkézi utánczások esetén:
- eltérések az írásjegyek alakításánál,
 - kisiklások a vonalvezetés részleteinél,
 - torzulások a magassági és a szélességi arányoknál.

Az utánczó kiléte egyértelműen csak akkor állapítható meg, ha az utánczatnak az utánczott kézírástól eltérő aprólékos, mellékes részleteiben világosan és legalább az ún. grafikai minimumot elérő terjedelemben ütköznek ki az utánczó saját íráskészségei és szokásai, egyéni írástendenciái.

⁴ Heinrich Pfanne: die Schriftexpertise und ihre Bedeutung für die Rechtsprechung, Rudolfstadt, 1954. 97. p.

B. Az írásminták alkalmassága

Ez az átfogó kérdés a következő részletkérdésekre bontható fel:

1. Helyesen vonták-e meg a kérdéses kézírás elkészítőjeként szóbajóhető személyek körét?
2. Ugyanolyan grafikai jellege van-e az írásmintáknak, mint a kérdéses kézírásnak?
3. Elég írásminta áll-e rendelkezésre?
4. Az írásminták ugyanolyan vagy legalábbis megközelítően hasonló külső és belső írásfeltételek mellett íródtak-e, mint a kérdéses kézírás?
5. Az írásmintáknak mind a két vagy csak az egyik fajtája áll-e rendelkezésre?
6. A spontán írásminták megközelítően ugyanabból az időből valók-e, mint a kérdéses kézírás?
7. Betartották-e a próbairások felvételénél az erre nézve irányadó szabályokat?

A szóbajóhető személyek köre

A kérdéses kézírás készítőjeként szóbajóhető személyek körét nem szabad sem túlságosan szűken, sem pedig túlságosan tágan megvonni. Ha ugyanis túlságosan szűken vonják meg ezt a kört, a kérdéses kézírást készítő személy is kívülrekedhet rajta. Ha pedig túlságosan tágan vonják meg ezt a kört, sok felesleges munka hárul a szakértőre.

A szóbanforgó körnek a helyes megvonása a gyakorlatban főként névtelen levelekkel kapcsolatban ütközhet nehézségbe. A névtelen levél logikai és grafikai vizsgálata bizonyos adatokat (életkor, nem, képzettség, foglalkozás, egészségi állapot stb.) szolgáltathat a névtelen levél írójaként szóbajóhető személyek körének szűkítéséhez. Mégis előfordult már, hogy több száz, sőt több ezer személytől kellett írásmintákat beszerezni egyetlen névtelen levél kézeredetének megállapításához.

A névtelen levél tartalma arra is engedhet következtetni, hogy a névtelen levélíró önmagáról ír-e a levélben, illetve hogy a levélíró és a címzett egyazon személy-e, vagyis a levélíró önmagához intézte-e a levelet.

A levélíró kilétét sejtető névtelen levél

Az írott szöveg logikai vizsgálata útján kiderülhet, hogy a névtelen levél magára a levél írójára vonatkozó részletet tartalmaz. A névtelen levél ugyanis nem szokott másról, csak magáról a levél írójáról szót ejteni. Ha tehát a levél pl. valakinek a jószágát magasztaló vagy valakinek a megbízhatóságát hangsúlyozó

részletet tartalmaz, akkor a dicséért egyén úgyszólván minden esetben azonos a levélíróval.⁵

Egy menyecske apja névtelen levelet kapott, amely a menyecskét szidta, anyósát ellenben így magasztalta: "... pláne az anyósa, akinek a környékben híre, neve van a jóságáért..." Később kiderült, hogy a névtelen levelet maga az anyós írta.

A levélíró által önmagához intézett névtelen levél

Az a tapasztalat, hogy a névtelen levél általában csak magáról a levél írójáról mond jót, olyan névtelen levélre is érvényes, amelyet a terhelt érdekében írnak, illetve valamely büntetőeljárás során mentő bizonyítékul használnak. Az ilyen névtelen levélnek általában szintén maga a terhelt az írója vagy az értelmi szerzője. Ennek tipikus példája volt a következő névtelen levél:

Egy bűnügy tárgyalása során a tagadásban levő vádlott ártatlanságának igazolására becsatolt egy állítólag hozzá intézett névtelen levelet, amely azt tartalmazta, hogy a levél írója és más is végtelenül sajnálja a vádlottat az őt ért nagy meghurcoltatás miatt, tájékoztatják őt az ellene folyó aknamunkáról, s felhívják, hogy ennek igazolására a levelet a bírósághoz nyújtsa be.

A nők gyakrabban intéznek önmagukhoz névtelen levelet, mint a férfiak. A nő által önmagához intézett névtelen levél tartalmára jellemző, hogy a nő az ilyen levélben nem átalálja önmagát a nemi erkölcs terén kíméletlenül "leértékelni", ugyanakkor mégsem tud némi elismerést megtagadni önmagától, s legalább egy közbevetett mondat erejéig igyekszik pl. háziasszonyi, családanyai érdemeit méltatni.

A férfi által önmagához intézett levél tartalmának az a jellegzetessége, hogy az ilyen levélben a férfi rendszerint éppen olyasmire figyelmezteti, illetve olyasmivel fenyegeti önmagát, amit maga szándékozik megtenni. Pl. figyelmezteti magát arra, hogy hagyjon fel egy nővel folytatott nemi viszonyral; betöréssel, gyújtogatással fenyegeti önmagát, amikor önbetörés, illetve gyújtogatás útján biztosítási csalást szándékozik elkövetni.⁶

Egy gépíró nő névtelen levelet kapott, amely azzal gyanúsította őt, hogy viszonya van a főnökével. Hasonló névtelen levél érkezett a gépíró nő főnöke címére is. Az utóbbi névtelen levél ezekkel a szavakkal kezdődött: "Feri figyelmeztetek, hagyj fel a gépíró nőddel..." A főnök spontán írásmintáinak a névtelen levelekkel való összehasonlítása során kétségtelenné vált, hogy a leveleket maga a főnök írta.

⁵ Wilson R. Harrison: Suspects documents, London, 1958. 475. p.

⁶ Wilson R. Harrison: i.m. 481. p.

Az írásminták grafikai jellege

Nem lehet szó teljes értékű írásmintákról, ha ezek grafikai jellege különbözik a kérdéses kézírástól, mert pl. az írásminták aláírások, a kérdéses kézírás ellenben szövegírás.

Kivételesen aláírásminták is felhasználhatók valamely kérdéses szövegírás kézeredetének tisztázásához, ha a kérdéses szövegírás készítőjeként szóbjáöhető személynek valójában nincs is igazi, begyakorolt, automatizált aláírása, hanem csak szövegírásával azonos színvonalon levő névírása van. Ezen az alapon egy amerikai írásszakértő a Lindbergh-baby elrablójának zsaroló leveleiről készített fényképekből kivágott betűk felhasználásával összeállította a gyanúsított Bruno Richard Hauptmann ácsnak az aláírását, amely megdöbbenően hasonlított a nevezett gyanúsítottnak az eredeti aláírásához.⁷

Az írásminták mennyisége

Annyi írásmintára van szükség, amennyiből megítélhető, hogy az írásmintákat készítő személy írássajátosságai milyen széles természetes ingadozási övön belül, mekkora változatosságot (variabilitást) mutatnak, milyen természetes variációik vannak. A kézírás természetes ingadozási öve a különböző egyéneknél nagyon eltérő.

Az ugyanazon személy részéről változatlan írásfeltételek mellett egyszerre, egy időben, egyhuzamban papírra vetett kézírások kisebb fokú természetes ingadozást mutatnak, mint a különböző alkalmakkor s ehhez képest szükségszerűen legalább némileg eltérő írásfeltételek mellett készült kézírások. Erre például szolgálnak Heinrich Lübke NSZK-elnöknek egy koncentrációs- és egy kényszer-munkatábor építési tervein szereplő kilenc-kilenc kérdéses aláírása és névjele (szignója), amelyek mind egyazon napon (1944. szeptember 16-án) íródtak, valamint aláírás- és névjel-mintái, amelyeket pedig 1941-től 1953-ig különböző időpontokban vetett papírra.⁸

A rövid időközön belül mutatkozó variabilitást szimultán variabilitásnak, a hosszabb időszakon át érvényesülő variabilitást pedig szukcesszív variabilitásnak nevezzük.⁹

Minél rövidebb a kérdéses kézírás, annál több írásmintára van szükség, mert az írásmintából világosan kivehetőnek kell lenni, hogy a kérdéses kézírás maradéktalanul beleillik az írásmintákat készítő személy kézírásának természetes ingadozási övébe. Így pl. a szegedi ötszörös gyilkosság helyszínén talált "Itt

⁷ Rellin M. Perkins: Elements of Police Science, Chicago, 1942. 29-30. p.

⁸ Vargha László: Az összehasonlító kézírásvizsgálat fő kérdései. Kriminálisztikai Tanulmányok, VIII. Bp., 1970. 287-291. p.

⁹ Ernst Seelig: Konstanz und Variabilität der Handschrift. Die Schrift, 1. évf., 1. füzet, 1955.

voltam 1961. április 25-én" felirat is teljesen beleillett a tettes kézírásának természetes ingadozási övébe.¹⁰

Az írásminták írásfeltételei

Az írásminták írásfeltételeinek (az alátét, a másolópapír, az íróeszköz fajtája és minősége, a testhelyzet, az írás síkja, az írástípus, az írás dőlése stb.) lehető azonosságát az írásfeltételek akaratlan kísérő jelenségei miatt kell biztosítani. Ennek és az összehasonlító kézírásvizsgálat leegyszerűsítésének az érdekében általában a kérdéses kézírás szövegét, illetve annak jellegzetes részleteit kell diktálni, próbaalíráások felvételénél pedig a kérdéses aláírásban szereplő nevet kell aláíratni.

Az írásminták fajtái

Kívánatos, hogy az összehasonlító kézírásvizsgálathoz az írásmintáknak mind a két fajtája (spontán írásminták és próbaíráások) egyaránt rendelkezésre álljon.

A spontán írásminták segítik a kérdéses kézírásban vagy a próbaíráásokban előforduló íráselváltoztatás felismerését s lehetővé teszik az elváltoztatott kézírásokban levő természetes és elváltoztatott íráselemek elkülönítését; ez az utóbbi valamely elváltoztatott kérdéses kézírás kézeredetének tisztázásához elengedhetetlenül szükséges.

Próbaíráásokkal való összehasonlítás útján ellenőrizhető legegyszerűbben a spontán írásminták kézeredete, amelyhez nem szabad kétségnak férnie.

A spontán írásminták kora

A kérdéses kézírással megközelítően egyidejűleg keletkezett spontán írásmintákra az írásfejlődés miatt van szükség.

Ha nincs lehetőség olyan spontán írásminták beszerzésére, amelyek ugyanabból az időből valók, mint a kérdéses kézírás, akkor olyan spontán írásminták beszerzésére kell törekedni, amelyek a kérdéses kézírás keletkezését közvetlenül megelőzően és ezt követően íródtak, vagyis keletkezési idejüket tekintve mintegy közrefogják a kérdéses kézírást.

A próbaíráások felvétele

A próbaíráások felvételére nézve irányadó szabályok közül kiemelkedő jelentősége van a következőknek:

A próbaíráások felvételénél a kérdéses kézírást nem szabad a próbaírást író személynek megmutatni, még kevésbé szabad azt vele lemásoltatni, hanem

¹⁰ Vargha László: i.m. 291-292. p.

tollbamondásra kell a próbaírásokat elkészítenie; ennek során pedig nem szabad sem a térbeosztásra, sem a helyesírásra vonatkozóan útmutatást adni.

A kérdéses kézírás lemásoltatása esetén annak készítője is arra hivatkozhat, hogy a kérdéses kézírás és a próbaírások sajátosságai között mutaközo egyezések onnan erednek, hogy a kérdéses kézírás lemásolásakor önkéntelenül utánozta is azt. Ezenkívül a kérdéses kézírás lemásoltatása annak készítője számára nagyon megkönnyíti, hogy a kérdéses kézírás készítésekor általa alkalmazott íráselváltoztatási módtól eltérően változtassa el a kézírását a próbaírások készítésekor, s ezáltal megnehezítse az összehasonlító vizsgálatot. A próbaírásokat tehát úgy kell felvenni, hogy a próbaírásokat készítő személyt a kérdéses kézírás ne befolyásolja, s az annak papírra vetésénél alkalmazott íráselváltoztatási módra ne emlékeztesse.¹¹

C. A kérdéses kézírás és az írásminták összehasonlítása

Az írásos sajátosságok¹²

- az írott beszéd,
- az írás térbeli elhelyezése és
- a kézírás vonatkozásában alakulnak ki.

Az írott beszéd ismérvei:

- a) az írás kulturáltságának általános színvonala,
- b) a szöveg szókinccse,
- c) a szöveg szöveg stílusa,
- d) az írással kifejezett mondanivaló általános szerkezete,
- e) a szövegben kifejtett gondolatok taglalásának és csoportosításának módja.

A szöveg elhelyezésével kapcsolatos (topográfiai) ismérvcsoportok:

- a) a margó jelenléte vagy hiánya; a margó elhelyezése, nagysága, alakja,
- b) a bekezdések első sorai hosszúságának viszonya a többi sorhoz képest,
- c) a sorok, valamint a szavak egymásközti távolsága,

¹¹ A próbaírások felvételének szabályait részletesen ismerteti a hazai szakirodalomban Kertész Imre: *Az igazságügyi szakértői vizsgálatok kézikönyve*-ben. 1. kiadás, Budapest, 1976. 381-386. p.; 2. kiadás, Budapest, 1986. 395-400. p. A német szakirodalomban részletesen szól az írásmintákról: Lothar Michel: *Gerichtliche Schriftvergleichung, Eine Einführung in Grundlagen, Methoden und Praxis* - 1982. Walter de Gruyter, Berlin, New York: Anhang B,C 224-236. p. Erika Schaedel: *Zu einigen Aspekten der Untersuchung von Unterschriften und Namenszügen sowie zur Bignung von Durchschriften für die Expertise*, forum der Kriminalistik 3/1986. 46-51. p.

¹² A.I. Mancvetova – E.B. Melnyikova – B.J. Orlova: *Ekszpertiza pocserka*. Moszkva, 1961. Ford. 1-58. p.

- d) a szöveg egyes részeinek – cím, dátum, lapszámozás, aláírás, írásjelek – viszonylagos elhelyezése,
- e) a sorok iránya a papír széléhez viszonyítva,
- f) a sorvonalak formája,
- g) a sorok elhelyezése a papír esetleges vonalrendszerében.

A kézírást a maga egészében jellemző ismérvek

1. A kézírás karakterét (általános rendszerét) jellemzik:

- a) a kézírás kidolgozottsága, amelynek fokát az írás tempójának és az írást létrehozó mozgás koordináltsági fokának kölcsönhatása határozza meg,
- b) a kézírás általános szerkezete, amelyet az alkalmazott betűtípus, a betűk szabatosága (olvashatósága) és arányossága, valamint a betűket és azok összekötését alkalmazó mozgás típusa határoz meg.

2. A kézírás általános ismérvei:

- a) a betűk nagysága (magasságuk és szélességük kölcsönviszonya),
- b) a betűk dőlése (a betű tengelye és alapvonala által bezárt szög nagysága),
- c) az írás kapcsoltsága (az íróeszköz felemelése nélkül leírt betűk mennyisége),
- d) a sorok konfigurációja (a betűk felső és alsó pontjait összekötő egyenesek által határolt terület formája),
- e) a betűközök nagysága (a betűk szélességéhez viszonyítva),
- f) az írásnyomás általános intenzitása (a vastag és vékony vonalak szélességének viszonya).

3. A kézírás különös ismérvei, amelyek egyes írásjegyekben nyilvánulnak meg:

- a) az írásjegy szerkezete,
- b) az írásjegy elemeinek szerkezete,
- c) az írásjegyet vagy elemeit létrehozó mozgás irányának különlegességei,
- d) a mozgás kezdőpontjának a helyzete a betű és elemei leírásakor,
- e) a mozgás végzőpontjának helyzete a betű vagy betűrész leírásakor,
- f) a mozgás kezdő- és végpontjának kölcsönviszonya a betűben,
- g) az ovális írásjegyek bezártsági foka,
- gy) a mozgás kezdésének és befejezésének módja az írásjegy leírásakor,
- h) a betűk és betűelemek összekötésének fajtái,
- i) a betűk és betűelemek összekötésének módja,
- j) a betűk és betűelemek összekötőpontjainak elhelyezkedése,
- k) az írásjegyek magasságának és szélességének kölcsönviszonya,

- l) az írásjegy elemeinek viszonylagos méretei,
- m) az írásjegyek dőlésének kölcsönviszonyai,
- n) az írásjegy elemek dőlésének kölcsönviszonyai,
- o) az írásnyomás különlegességei az egyes betűk elemeiben,
- ö) a betűk viszonylagos helyzete a szavakban,
- p) az azonos nevű betűkkel írt szavak betűkapcsolatainak kölcsönviszonya,
- r) az azonos nevű betűk szavakban való elhelyezkedése a sorvonalhoz viszonyítottan,
- s) a betűk azonos nevű elemei által határolt területek formája,
- sz) az azonos nevű betűelemek által határolt terület mérete,
- t) a vonal metszéspontjainak helyzete a betűben,
- u) a betűk vertikális elemei alap- és tetővonalainak helyzete a sorvonalhoz viszonyítva,
- ü) a három elemes betűk vertikális elemeit összekötő alap- és csúcsvonalak szerkezetének különlegességei,
- v) a betűk és betűelemek tető- és alapvonalának kölcsönviszonya a szóban illetve a betűben,
- z) a betű leírása után keletkezett, annak formáját megváltoztató íráskülönlegességek.

Az írássajátosságok összehasonlításával kapcsolatban a következő részletkérdések merülnek fel:

1. Az egyezésekkel szemben mutatkoznak-e eltérések?
2. Az eltérések elfogadhatóan megmagyarázhatók-e, a kézeredetre való következtetésnél figyelmen kívül hagyhatók-e?
3. Egyéni és más személyeknél meg nem ismétlődő jelleget kell-e tulajdonítani a megegyező sajátosságok összességének, vagyis ún. azonosítási összességnek kell-e minősíteni azt?

Az egyezések és az eltérések megállapítása

Az összehasonlító kézírásvizsgálat során a kérdéses kézírás és az írásminták írássajátosságainak összehasonlítását pozitív és negatív irányba egyaránt el kell végezni, vagyis az egyezések mellett a mutatkozó eltéréseket is meg kell állapítani.

Az eltérések figyelmen kívül hagyása

Az összehasonlító kézírásvizsgálat eredményének értékelésénél egyetlen elfogadhatóan meg nem magyarázható lényeges eltérésnek is elvileg az azonos kézeredetnek a kategórikus megállapítását kizáró jelentőséget kell tulajdonítani.

A kézeredet kérdésében való állásfoglalásnál csak olyan eltérést szabad figyelmen kívül hagyni, amelyre sikerült elfogadható magyarázatot találni. Eltérések magyarázatául az írásfejlődés, az íráselváltozás, az íráselváltoztatás, az

írásutánzás, a külső és belső írásfeltételek rendkívüli alakulása és az írásfeltételek nem kívánt kísérő jelenségei fogadhatók el.

Az íráselváltozás

Az íráselváltoztatástól (írásferditéstől) meg kell különböztetnünk az íráselváltozást, amelyben a kézírásnak elsősorban súlyos betegség hatása alatt a normális írásképpel szemben bekövetkezett módosulásait értjük.

A neves amerikai írásszakértő *Ordway Hilton*¹³ szerint valamely súlyos betegségnek a kézírásra gyakorolt hatása bizonyos általános ismertetőjelekben szokott megnyilvánulni. Ezek a következők:

1. az írás folyamatosságának csökkenése,
2. a normális írásmódhoz viszonyítottan a betűk alakításának határozatlanabbá, kevésbé pontosá válása,
3. a vonások szabálytalan, odavetett vagy zilált jellege,
4. a sortartás hiánya,
5. az írás elkezdésénél, illetve a tollfelemeléseknél mutatkozó nehézségek,
6. betűk, illetve betűelemek kihagyása.

Az íráselváltozás nemcsak súlyos betegség, hanem felindult (feldúlt) lelkiállapot hatása alatt is bekövetkezhet.

*Bernhard Wittlich*¹⁴ azt írja, hogy felindultan papírra vetett kézírásban nagyobb az írásgyorsaság, fokozódó szabálytalanság, növekvő szélesség és nagyság, süllyedő sorirány, kisiklott, megnyújtott végvonalak és hanyagul írt részletek találhatók. Másutt Wittlich az író személy felindultságára jellemző íráselváltozásokként a következőket sorolja fel: az írás gyorsaságának, szélességének, dőltségének fokozódását, a fonalas vonalvezetés tendenciájának érvényesülését, az írás élesebbé válását, a kisiklott, vízszintes irányban meghosszabbított, élesen kifutó végvonalakat.

*Alois Legrün*¹⁵ az alábbi elváltozásokat minősíti az író személy felindultságára jellemzőnek: az írásban kifejeződő nyugtalanságot és kiegyensúlyozatlanságot, az írás nagysága és dőlése tekintetében mutatkozó szabálytalanságot, a kötési forma feszességének enyhülését (de semmiképpen sem teljes feloldottságát), a fonalas kötések számának megnövekedését, a gondosság fokának csökkenését, (de nem az írásnak lomposzá vagy hanyaggá válását).

¹³ *Ordway Hilton*: Über den Einfluss schwerer Erkrankungen auf das Aussehen der Handschrift, *Kriminalistik*, 1958. évf. ápr. 129-133. p.

¹⁴ *Bernhard Wittlich*: *Angewandte Graphologie*, 2. kiad. 199-200. p.

¹⁵ *Alois Legrün*: Zum Ausdruck der Erregung in der Schrift. *Kriminalistik*, 1965. évf. 5. szám. 255-256. p.

Az íráselváltoztatás (írásferdítés) háromféle lehet:

1. részleges, amely csupán néhány íráselem torzítására irányul,
2. teljes, amely folyóírás helyett nyomtatott jellegű kézírás alkalmazását jelenti,

3. abszolút, amelyen az ún. kézírásművészek (Schreibkünstler, illetve Handschriftenkünstler) részéről történő íráselváltoztatást (írásferdítést) értjük. Ez kétféle technikával oldható meg: egyrészt a természetes kézírásnak a felismerhetetlenségig való elváltoztatásával, ún. fantáziairás készítésével, másrészt természetes (el nem változtatott) kézírás benyomását keltő kézírás előállításával.

Az íráselváltoztatás (írásferdítés) felismerését az alábbi körülmények segítik elő:

– Igen nehéz egyszerre nagyobb számú írássajátosságot módosítani. A legtöbb íráselváltoztatás viszonylag egyszerű természetű. Az íráselváltoztatásnál ritkán tapasztalható eredetiség.

– Igen nehéz az íráselváltoztatást terjedelmesebb kézíráson következetesen végigvinni. Ezért az íráselváltoztatás csak ritkán következetes. Különösen ritkán sikerül a dőlés elváltoztatását hosszabb kézírásban egyöntetűen megoldani. Az íráselváltoztatás folytán rendszerint megbomlik a kézírásban tapasztalható belső következetesség. Az elváltoztatott kézírás kevesebb folyamatosságot és szegényesebb ritmust mutat, mint a természetes kézírás.

– Igen nehéz a nem szembeötlő írástulajdonságokat, a rejtettebb, aprólékosabb írásrészleteket módosítani. Gyakori a betűformák elváltoztatása. Vannak olyan íráselemek, amelyek elváltoztatása ritkán szokott előfordulni. Ilyenek pl. az ékezetek alakja, mérete és elhelyezkedési módja.

Az íráselváltoztatással (írásferdítéssel) kapcsolatban említést érdemel az ún. *autoforgerie*, amely voltaképpen az íráselváltoztatásnak (írásferdítésnek) különleges esete. Ennél – nem idegen kéz igyekszik a névtulajdonos aláírását utánozni, hanem – a névtulajdonos törekszik a saját aláírását némiképpen elváltoztatni, hogy annak eredetiségét utóbb kétségbe vonhassa, és azt más kéztől eredőnek állíthassa.

Az autoforgerie azon az alapon ismerhető fel, hogy – a gyors szabadkézi utánzással ellentétben – egyezik a saját kézírással az aprólékos, finom, intim, mellékes részletekben, eltér ellenben tőle szembetűnő részletekben.

Az írásfeltételek rendkívüli alakulása

Ennek esetei: írás állva, fekve, megfelelő szemüveg nélkül, függőleges síkban, ingatag vagy szokatlan alátétlen (érdes felületen, csomós, egyenetlen fán, puha asztalterítőn), robogó vonaton, hidegben (dermedt, meggémbereedett

ujjakkal), kézvezetéssel, illetve kéztámogatással, rozsdás, rossz vagy szokatlan tollal stb.

Az írásfeltételek nem kívánt (akaratlan) kísérő jelenségei

Ezek közé tartoznak:

- bal kézzel való írásnál a tükörírás jelensége,
- aláíráshamisításnál a vonások bizonytalanságai, szokatlan megszakítások, megállások, toldozgatások és javítások,
- az írás felnagyításánál és lekicsinyítésénél a kisbetűk (a,e,m,n stb.) és a középbetűk (f) magassági arányának csökkenése, illetve növekedése,
- a természetes írással szemben elsajátított (szerzett), stilizált írásoknál a szabályosság fokának növekedése,
- elváltoztatott írásoknál a szabálytalanság növekedése, mellékes részletek (ékezetek alakja és elhelyezése) módosulása.¹⁶

Következtetés a kézeredetre

A kézeredet azonosságának megállapítása szempontjából az egyes írássajátosságok értéke és jelentősége előfordulásuk, illetve több írássajátosság együttes előfordulásának ritkaságától függ. Ezt az írásszakértő az egyéni és kollektív szakértői gyakorlat alapján állapítja meg.

Az azonosítás során a szakértő által megállapított egyezések, illetve eltérések mindegyike egy-egy közvetett bizonyíték a bizonyítás tárgyául szolgáló azonosság mellett, illetve ellen. Az azonosítást végző szakértő csak akkor vonhatja le a kézeredet azonosságára való következtetést, ha felismeri a közvetett bizonyítéku szolgáló sajátosságok – azonosítási ismérvek – összességének egyéni és más személynél meg nem ismétlődő jellegét; az ilyen összesség azonosítási összességnek minősül.¹⁷

II. A szakvélemény eljárásjogi megalapozatlansága

A. A szakvélemény megalapozatlanságának okai (esetel)

A szakvélemény megalapozatlanságának okait és ezek kiküszöbölésének módszereit a Be. 76.§-ának (2) bekezdése, valamint 77. és 78.§-ai, illetve a Pp. 182.§-ának (3) bekezdése nagyban-egészben egyöntetűen szabályozzák. (Az alábbiakban zárójelben vannak a Pp. szövegének eltérései a Be.-től.)

A szakvélemény megalapozatlanságának okai (esetei) a következők: a szakvélemény, illetőleg annak bármely része (Pp.: lelet vagy a vélemény)

¹⁶ Heinrich Pfanne: i.m. 21-30. p.

¹⁷ Vargha László: Az információ szerepe a szakvélemény kialakításában, Bellügyi Szemle, 1977. 12. sz. 62-65. p.

1. hiányos,
2. homályos,
3. a) önmagával,
- b) más szakvéleménnyel (Pp.: más szakértő leletével),
- c) az ügy más adatával (Pp.: a bizonyított tényekkel) ellentétben állónak látszik,
4. helyességéhez egyébként (Pp.: nyomatékos) kétség fér.

Ezek az okok a szakvéleménynek mind a három részében (lelet, szakmai ténymegállapítás, vélemény) előfordulhatnak. Az előbb felsorolt okok és a büntető eljárásban hozott elsőfokú ítélet megalapozatlanságának esetei (Be. 239.§ (2) bek. a)-d) pont) nem mindenben felelnek meg egymásnak (ellenk. Nagy Lajos¹⁸). A kézeredetre vonatkozó szakvélemény szakmai megalapozatlansága eljárásjogilag legtöbbször a 4. pontban írt okot valósítja meg.

B. A szakvélemény megalapozatlanságának kiküszöbölésére szolgáló módszerek (jogi eszközök) a következők:

1. a szakértő felhívása
 - a) a szükségés felvilágosítás megadására, illetőleg
 - b) szakvéleményének kiegészítésére (Pp.-ben ez nem szerepel),
2. más szakértő kirendelése,
3. a szakvélemény felülvizsgálatának elrendelése és évégett az erre kijelölt testület megkeresése.

A szakvélemény megalapozatlanságának kiküszöbölésére csak a most felsorolt módszerek és csak a kimerítő törvényi felsorolásuk sorrendjében alkalmazhatók; nem alkalmazható tehát más módszer és a törvényi felsorolás sorrendjében előbb álló módszer mellőzésével (átugrásával) a sorrendben hátrább álló módszer előbbre nem hozható. A Pp. 182.§-ának (4) bekezdése alapján nem lehet más szakértő véleményének beszerzése helyett a szakvélemény felülvizsgálatát elrendelni, mert ez idő szerint csak más szakértő alkalmazásával sem tisztázható szakvélemények felülvizsgálatára vannak szaktestületek kijelölve. Csak erre kijelölt szaktestület vizsgálhat felül szakvéleményt. A Legfelsőbb Bíróság törvénysértőnek mondta ki az első fokú bíróságnak azt az eljárását, hogy a szakvélemény felülvizsgálatára hivatott testületek helyett a Műszaki Egyetem illetékes tanszékén alakított bizottságot (egy egyetemi tanár és két docens) kérte fel a szakvélemény felülvizsgálatára (BJD 3335. sz.).

Más szakértő nemcsak akkor rendelhető ki, ha a felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre, hanem akkor is, ha ez egyéb okból szükséges. Ilyen egyéb ok lehet különösen ha

¹⁸ Nagy Lajos: A büntető eljárás magyarázata I. kötet. Budapest, 1982. 242. p.

– az ügy természeténél fogva bonyolult, ami miatt a tévedés esélyei megnőnek,

– az ügy nagy horderejű,

– olyan szakkérdésről van szó, amelyben még kevés a tapasztalat,

– új, nem eléggé kipróbált módszereket alkalmaznak,

– az ügy természeténél fogva a vizsgálati módszerek még nem eléggé egzaktak, mint pl. az írásszakértői vizsgálatok némely esetében¹⁹.

Más szakértőként több szakértő is kirendelhető, ha a vizsgálat jellege ezt szükségessé teszi (Be. 69.§ (1) bek.), s ha több szakértő azonos véleményre jut, a szakvéleményt közösen is előterjeszthetik (együttes vélemény) (Be. 75.§ (2) bek.).

Írásszakértői vélemény felülvizsgálata nem rendelhető el, mert az írásszakértői szakágban erre testület kijelölve nincs.

C. A szakvélemény megalapozatlanságának a kiküszöbölése jogorvoslatokkal

A szakvélemény megalapozatlanságának kiküszöbölésére szolgáló módszerek közül a más szakértő kirendelésének kérelmezése a tulajdonképpeni jogorvoslatok fogalmával érintkező, de azzal csak távoli, áttételes kapcsolatban álló jogi eszközök körébe sorolható.²⁰

Ha a szakvélemény megalapozatlanságának kiküszöbölése a fentebb említett jogi eszközök alkalmazásával nem történik meg, az eljáró hatóság pedig a megalapozatlan szakvéleményt ügydöntő határozatának az alapjául fogadja el, a hatóság ügydöntő határozata is megalapozatlan lesz. Az ilyen határozat megalapozatlansága miatt használható jogorvoslatok közvetlenül a határozat megalapozatlanságának a kiküszöbölésére irányulnak és csak közvetve szolgálhatnak a szakvélemény megalapozatlanságát a jogorvoslatot elbíró hatóság vagy ennek hatályon kívül helyező határozatban adott utasítására általában az a hatóság küszöböli ki, amely a határozatot hozta. Mindkét esetben úgy küszöbölik ki a határozat megalapozatlanságát, hogy pótlólag alkalmazzák azokat a szakvélemény megalapozatlanságának kiküszöbölésére szolgáló módszereket, amelyeknek alkalmazását a határozatot hozó hatóság elmulasztotta.

¹⁹ Király Tibor: Magyar Büntető Eljárási Jog I. Egységes jegyzet, Budapest, 1982. 276. p.

²⁰ Cséka Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 51-52. p.

LÁSZLÓ VARGHA

DAS AUF DIE HAND-ORIGINALITÄT BEZIEHENDE
FACHGUTACHTEN IST UNBEGRÜNDET

(Zusammenfassung)

In dem ersten Teil dieser Abhandlung werden die fachlichen Irrtümer in den Schriftgutachten über die Schrifturheberschaft erörtert. Diese Irrtümer der Schriftsachverständigen sind dreierlei:

Irrtümer mit Bezug

- auf das fragliche Material,
- auf das Vergleichsmaterial,
- auf die Vergleichung des fraglichen Materials mit dem

Vergleichsmaterial.

Der zweite Teil dieser Abhandlung bespricht kurz die straf- und zivilprozessrechtliche Regelung hinsichtlich der Fehlgutachten über die Schrifturheberschaft.